

AHMET NAFİZ ÜNALMIŞ VE MEHMET NURİ PARMAKSIZ (ED.). (2019). TÜRK BİRLİĞİNİN MÜMKÜN YOLLARI. ANKARA: AKÇAĞ YAYINLARI.

Kitap İncelemesi

Kadir Ertaç ÇELİK

Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

kadir.celik@hbv.edu.tr | ORCID: 0000-0002-7856-9411

Ahmet Nafiz Ünalmiş ve Mehmet Nuri Parmaksız'ın editörlüğünde Akçağ Yayınları tarafından (2019 yılında) yayımlanan "Türk Birliğinin Mümkün Yolları" adlı çalışmanın seçilmesinin en temel nedenlerinin başında, 1990'lı yılların başında başta uluslararası ilişkiler olmak üzere çeşitli alanlarda üzerinde oldukça tartışılan bir kavram olan "Türk Birliğinin" kitabın inceleme konusu olması gelmektedir. Çalışmayı değerli kılan ve seçilmesine neden olan bir diğer husus ise son dönemlerde gerek karar alıcılar gerekse akademisyenlerin gündeminde üst sıralarda yer almayan ya da daha açık ve doğru ifadeyle 1990'ların başındaki popüleritesini yitiren "Türk Birliği" olgusuna sosyal bilimlerin çeşitli disiplinleri perspektifinde bakmasıdır. Ayrıca kitapta sadece teorik bir perspektif veya taraflı bir ideolojik yaklaşımdan ziyade akademik hassasiyetler çerçevesinde hem teorik hem de pratik boyutu olan ve ayrıca teknik meseleleri inceleyen makaleler de yer almaktadır.

Sosyal bilimlerin genelinde yaygın olarak görülen kavramlara yönelik ortak bir tanım yapılamaması veya kavramlar üzerinde konsensüse varılamaması durumunun geçerli olduğu "Türk Dünyası" kavramından hareketle "Türk Birliği" üzerinde akademik bir tartışma yürütülen çalışmada, uluslararası ilişkilerden ilahiyata kadar sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerinde akademik faaliyetler yürüten 11 akademisyenin çalışması yer almaktadır. Bahse konu makaleler ve yazarlar sırasıyla şu şekildedir;

1. Türk Dünyası'nın Birlik Arayışı: Bir Üst Kimlik Olarak "Büyük Bozkır": Prof. Dr. Mehmet Seyfettin Erol ve Dr. Dinmuhammed Ametbek.
2. Türk Dünyasında Alfabe Problemi ve Kazakistan'da Latin Alfabesine Geçiş Süreci: Prof. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ.
3. "Dilde, Fikirde, İşte Birlik" in Mümkün Yolları: Prof. Dr. Nurullah Çetin.
4. Türk Birliği: Ütopik Teori veya Siyasal Gerçeklik: Doç. Dr. Faiq Alakbarli.
5. Türk Dünyası Eğitim Birliği: İmkân ve Sınırları: Prof. Dr. İsmail Doğan.
6. Türk Dünyasında Ortak Dil Yaratma Süreçleri: Prof. Dr. Ahmet Buran.
7. Türk Devletlerinin Birliği Yolunda Enerji Kaynaklarının Önemi: Dr. Tayfun Atmaca.
8. Türk Devletleri Arasında Bilim Endüstri ve Teknolojik İşbirliği: Prof. Dr. Mehmet Tekin.
9. Türk Cumhuriyetlerinde Tarım ve İşbirliği İmkânları: Dr. İsmail Bozkurt.
10. Türk Birliği'ne: Köksal Özenç.
11. Türk Dünyasının Birlikteliğini Sağlamada Dini Değerlerin Yeri: Prof. Dr. Mevlüt Uyanık.

Kitapta yer alan makaleler üzerinden metodolojik açıdan bir değerlendirme yapılması halinde Türk Dünyası'nın birlik olarak inşası sürecinde en temel motivasyon veya unsurun kimlik olgusu olduğundan hareketle ilk makalede "kimlik" üzerinden bir tartışma yürütüldüğü, devamındaysa kimlik inşa sürecinin en temel bileşeni olan dil ve alfabe sorununun ele alındığı bir makalenin metodolojik hassasiyet gözetilerek sistematik bir şekilde çalışmaya dahil edildiği görülmektedir. Üçüncü makalenin yine dil birliğine dair bir analizi içermesi metodolojik açıdan uygun ve makbul olan bir tercihtir. Dördüncü makalede Türk Birliği olgusunun ütopyacı bir teorik yaklaşım mı yoksa siyasal bir gerçeklik mi olduğu tartışılmıştır. Beşinci makale ve devamında ise eğitimden enerjiye, bilim, endüstri ve teknolojiye kadar uzanan geniş yelpazede spesifik olarak birlik inşası ya da entegrasyon sürecine dair akademik perspektifler çizilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla sadece dördüncü sırada yer alan ve teorik bir tartışmanın yürütüldüğü makalenin çalışmanın başında ve bütün çalışmanın genel bir değerlendirmesi gibi olan onuncu makalenin ise en son sırada olmasının daha uygun olabileceğine dair kanaatle birlikte, gerek kitabın genelinde gerekse her bir makalenin kendi içerisinde metodolojik bağlamda başarılı bir çalışma olarak ortaya konulduğu iddia edilebilir.

Şekil şartları açısından bakıldığında ise gerek atıf usulleri gerekse yazım kurallarına azami ölçüde riayet edildiği görülmektedir. Şekil şartları ve metodolojik anlamda okuyucunun beklentisine cevap verebilecek olan çalışmanın makalelerinin de tek tek ele alınması zaruretinden hareketle aşağıda her bir makaleye dair tespitlerde bulunulmaya çalışılacaktır.

11 makaleden oluşan eserin ilk makalesi olan ve Prof. Dr. Mehmet Seyfettin Erol ile Dr. Dinmuhammed Ametbek tarafından kaleme alınan Türk Dünyası'nın Birlik Arayışı: Bir Üst Kimlik Olarak "Büyük Bozkır" adlı çalışmada ilk olarak "Türk" kavramı üzerinde etimolojik ve tarihsel bir okuma yapmak suretiyle kavramdan ne anlaşılması gerektiği ortaya konulmuştur. Bu bağlamda Türk Dünyası olarak adlandırılan coğrafyanın önemli bir bölümünü teşkil eden sahanın uzun yıllar Sovyetler Birliği'nin yönetimi altında kalmasından ve bölgenin toplumsal ve siyasal yapısını etkilemesinden dolayı bir ayrıma gidilmiştir. Sovyet öncesi ve Sovyet sonrası şeklinde dönemsel olarak ikiye ayrılan Türk kimliği inşası ve evrim sürecinde Türkiye'nin istisnailiği ile üst kimlik olarak değerlendirilen Büyük Bozkır kimliği üzerinden bir tartışma yürütülmüştür. Ayrıca Büyük Bozkır'ın merkezi olarak ele alınan Kazakistan ve bahse konu devletin kurucu devlet başkanı Nursultan Nazarbayev'in gerek Türk devleti gerekse Türk kimliği inşasındaki rolü de ayrıntılı olarak incelenmiştir. Oldukça akıcı bir dilin kullanıldığı makalenin teorik altyapısı ise konstrüktivist yaklaşım çerçevesinde ele alınmıştır.

Prof. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ'ın "Türk Dünyasında Alfabe Problemi ve Kazakistan'da Latin Alfabesine Geçiş Süreci" başlıklı makalesinde ise bir önceki makaleye benzer şekilde alfabe sorununun temelinde Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliği'nin bölgeye yönelik politikalarının yer aldığı önermesi ileri sürülmüştür. Gökdağ, çalışmasında ilk olarak Türk Dünyası'nda kullanılan alfabeleri belirttikten sonra Kazakistan'ın Latin Alfabesine geçiş sürecini Çarlık Rusya'sı döneminden günümüze kadar detaylı bir biçimde ele almıştır. Bu makalede de Nursultan Nazarbayev'in liderlik özellikleri ve karar alma sürecindeki rolü ve etkisine vurgu yapılmıştır.

Türk Dünyasındaki milli uyanışın öncülerinden ve sembol isimlerinden olan Kırımlı Gaspıralı İsmail Bey'in "dilde, fikirde, işte birlik" düsturunun başlık olarak yer aldığı kitabın üçüncü makalesinde Prof. Dr. Nurullah Çetin tarafından bütün Türklerin birliğinin mümkünatı üzerine bir tartışma yapılmıştır. Entegrasyon sorunu temelinde yürütülen tartışmada "Turan" anlayışının veya "Türk Birliği"nin üç temel kavram üzerinden şekillendirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu minvalde olması gereken siyasi, bilimsel, eğitim, sanat, sanat, spor ve toplumsal çalışmalara ilişkin önermeler ileri sürülmüştür. Türk Birliğinin semboller, değerler ve kurumlar şeklinde üçlü bir sacayağı üzerinden tesis edilebileceği iddia edilmiştir.

Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Felsefe Enstitüsü Bilim Üyesi Doç. Dr. Faiq Alakbarli tarafından yazılan "Türk Birliği: Ütopik Teori veya Siyasal Gerçeklik" başlıklı makalede ise teorik bir tartışma yürütülmüştür. Bu bağlamda bahse konu olgunun ütopyacı veya idealist bir yaklaşımdan ziyade siyasal gerçeklik ya da realizme örtüştüğü ileri sürülmüştür. Uluslararası ilişkiler disiplininin hâkim paradigmalarının başında yer alan realist yaklaşımın parametreleri üzerinden kimi çevrelerce Türk Birliğinin alternatifi olarak sunulan Avrasya Birliği ile Türk Birliği olgularına ilişkin detaylı analizlerde bulunulmuştur. Sonuç itibarıyla realist temelleri Türk Birliği yaklaşımının pratikte karşılık bulma ihtimalinin oldukça kuvvetli olduğu kanaatine varılmıştır.

Prof. Dr. İsmail Doğan tarafından kaleme alınan "Türk Dünyası Eğitim Birliği: İmkân ve Sınırları" başlıklı makalede öncelikle Avrupa Birliği'nin ideolojik temelleri ele alınmıştır. Böylelikle ortak kimlik üzerinden topluluk veya sistem inşasına ilişkin teorik bir çerçeve çizildikten sonra küreselleşme olgusunun uygarlıklar üzerindeki etkisi göz önüne alınarak uluslararası sistemin tarihsel kodlarına geri döndüğü iddiası ortaya atılmıştır. Bahse konu iddia ortaya atılırken tarihsel anlamda İpek Yolu coğrafyasındaki toplumsal ve siyasal dinamiklerin hareketliliğine vurgu yapılmış olup Sanayi Devrimi ile başlayan Batı merkezli dünyanın sorgulandığı varsayımı ileri sürülmüştür. Bu konjonktürde Türk Dünyası bağlamında ise en önemli problematik olarak eğitim birliğinin ele alındığı çalışmada eğitim birliği programları incelenmiş bir vizyon ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kitapta altıncı sırada yer alan "Türk Dünyasının Ortak Dil Yaratma Süreçleri" adlı makalede Prof. Dr. Ahmet Buran, dilde birliğin entegrasyon süreçlerindeki rolünü ve ortak dilin oluşum sürecini ele almıştır. Ortak Türk yazı dilinin kullanıldığı dönemleri belirttikten sonra yazar, Türk yazı dilinde birliğin bozulma nedenlerini detaylı olarak ele almış ve "Türk Dünyasında ortak dil gerekli midir?" sorusuna yanıt aramaya çalışmıştır. Bu çerçevede "Türk Esperantosunu" olarak kavramsallaştırdığı 1887 yılında Polonyalı Ludwik Lejzer Zamenhof'un yapay dil çalışması sonucu ürettiği ve "Esperanto" adını verdiği dil üzerinden değerlendirilerek yapay "Ortak Türkçe"nin yaşama şansının olmadığını iddia etmiştir. Yapay dil yaratma seçeneğinin yerine doğal seçilme ile

bir lehçenin ortak dil olabileceği tezini savunan yazar ortak alfabe, ortak iletişim dili ve ortak yazım diline ilişkin önermelerde bulunmuştur.

Dr. Tayfun Atmaca tarafından yazılan “Türk Devletlerinin Birliği Yolunda Enerji Kaynaklarının Önemi” başlıklı çalışmada ise ekonomik ve sosyal kalkınmanın önemli girdilerinden ve uluslararası ilişkilerde devletlerin dış politikalarını etkileyici ya da belirleyici önemli parametrelerden birisi olan enerji kaynaklarının Türk Birliği inşasındaki konumu incelenmiştir. Enerji jeopolitiği üzerinden bir okumanın yapıldığı makalede bahse konu coğrafyanın Avrasya içerisindeki pozisyonuna ilişkin saptamalar yapıldıktan sonra özellikle enerji kaynakları bakımından zengin olan Hazar Bölgesi devletlerinin petrol ve doğalgaz sahaları, bunların kapasiteleri ve iletim hatları ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Enerji jeopolitiğinin, uluslararası ilişkileri etkileme kapasitesi üzerinden yapılan değerlemede Türk Devletlerinin bütünleşme girişimleri ve Türk Birliğinin önündeki engeller ortaya konulmuş olup bu minvalde Türk Birliğine yönelik öneriler getirilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Tekin tarafından kaleme alınan “Türk Devletleri Arasında Bilim Endüstri ve Teknolojik İşbirliği” başlıklı makale ile Dr. İsmail Bozkurt’un çalışması “Türk Cumhuriyetlerinde Tarım ve İşbirliği İmkânları” adlı makaledeyse Türk Birliğinin inşası kapsamında işbirliği süreçleri işletilmesine yönelik olarak seçilen alanlara dair detaylı ve teknik incelemeler yapılmıştır.

Türk Birliğinin kurulması bağlamında pratik karşılığı olacak kurumsal önermelerin yer aldığı “Türk Birliği’ne” adlı makalede yazar Köksal Özenç, gerek teorik gerekse pratik boyutta akademik değerlendirmeler ve önermelerde bulunmuştur. Yazar, Avrupa Birliği ve Şangay İşbirliği Örgütü gibi uluslararası ve uluslararası arası örgütlerin kurumsal yapılarını ve pratiklerini incelemek suretiyle Türk Birliğinin tesis halinde hukuki ve kurumsal yapıya ilişkin detaylı olarak öneriler sunmuştur.

Çalışmanın son makalesi olan ve Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi olan Prof. Dr. Mevlüt Uyanık’ın “Türk Dünyasının Birlikteliğini Sağlamada Dini Değerlerin Yeri” başlıklı çalışmada din ve millet kavramları üzerinden teo-politik bir tartışma yürütülmüştür. Bu bağlamda Samuel P. Huntington’un “Medeniyetler Çatışması” tezini de ele alan yazar, kimlik oluşum sürecinin en önemli olgularından olan aidiyet duygusunun temelinde dinin yer aldığı iddia etmiştir. Bununla birlikte dinin her milletin ya da medeniyetin kendi değerleriyle harmoni bir şekilde şekillendiğini belirten Uyanık, Arap, Fars ve Türk Müslümanlıkları şeklinde bir kavramlaştırmayla meseleyi derinlemesine incelemiştir. Bu inceleme neticesinde ise yazar, Türk Dünyasının birlikteliğinin ve Türk Medeniyetinin dirilişinin kültürel ve dini yapısının Hanefi-Maturidi-Yesevi öğretisinin güncellenmesi ve yorumlanması ile mümkün olduğu iddiasını savunmaktadır.